

İKTİDARININ BİRİNCİ YILINDA TALİBAN

M. ENES ARSLAN

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Taliban yönetiminin geçen bir yıllık süreçte ulusal ve uluslararası arenadaki üç temel önceliği ise ülke içindeki güvenliğin tesisi, uluslararası tanınma ve dış ekonomik kaynakların devamlılığının sağlanmaya çalışılması olmuştur.

”

Afganistan'da 15 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla tüm dünyanın dikkatini çeken bir iktidar değişikliği olmuş, Eşref Gani hükümeti devrilererek yerine Taliban geçmiştir. Taliban'ın 20 yıla uzanan ülkeyi kontrol süreci, Şubat 2020'de Katar'ın başkenti Doha'da ABD ve Taliban arasında imzalanan anlaşma ile önemli bir ivme kazanmıştır. Doha Anlaşması'nın sonucu olarak ABD, Afganistan'dan çekilmeye başlamış, ABD'nin terk ettiği yerlerde ise Eşref Gani yönetimindeki Afganistan güçleri Taliban'a karşı önemli varlık gösteremeyerek hızla baş-

kent Kabil'e sığınmışlardır. ABD yardımından mahrum kalan Afganistan güçlerinin hızlı şekilde dağılması Taliban'ın motivasyonunu artırmış ve Taliban kendisinin dahi beklemediği bir hızla, tüm dünyanın şaşkın bakışları arasında 15 Ağustos tarihinde başkenti kontrolü altına almıştır. Bu süreçten sonra ortaya çıkan en önemli soru, Taliban'ın ülkeyi nasıl yöneteceği ve 1996-2001 yılları arasındaki

yönetiminden farklılaşmış farklılaşmayacağı olmuştur. Aradan geçen bir yıllık süreçte Taliban yönetimindeki Afganistan'da birçok önemli gelişme olmuş, bu gelişmeler ülkenin iç ve dış dinamiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir.

İÇ SİYASETTE TALİBAN

Taliban, Kabil'de hükümet binalarını ele geçirmeye başladığında kamuoyuna yansıyan ilk görüntüler ve Taliban'ın üst düzey yöneticileri tarafından yapılan açıklamalar, bir önceki Taliban iktidarından dersler çıkarıldığı ve zamanında yapılan hataların bu sefer tekrar edilmeyeceği yönünde bir imaj oluşturmuştur. Taliban'ın iktidara gelirken verdiği sözler incelendiğinde geçmişe yönelik itikamların olmayacağı, ülkenin tüm unsurlarını kapsayan bir yönetim anlayışının benimseneceği, insan haklarına saygılı olunacağı ve kadınların ve kız çocuklarının haklarına sadık olunacağı gibi

belli başlı konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Taliban yönetiminin geçen bir yıllık süreçte ulusal ve uluslararası arenadaki üç temel önceliği ise ülke içindeki güvenliğin tesisi, uluslararası tanınma ve dış ekonomik kaynakların devamlılığının sağlanmaya çalışılması olmuştur. Bu açıdan Taliban, öncelikle ABD'nin ülkeyi hızla terk ederken geride bıraktığı ve Afganistan Ordusuna ait ekipmanları ele geçirdikten sonra güvenlik yapılandırmasını yenilemiş, düzenli ordu, polis teşkilatı, istihbarat gibi güvenlik birimlerini güçlendirmiştir. Güçlenen yeni hâliyle bir yandan ülke içindeki direnişçi gruplarla mücadele eden Taliban, diğer yandan da eski yönetim dönemindeki en büyük sorunlardan birisi olan günlük hayattaki asayişin temin etmeye çalışmıştır. Taliban öncesi dönemde insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları hırsızlık, gasp, adam kaçırmaya gibi birçok eylem, Taliban döneminde hızlı bir şekilde kesilmiş ancak bu sefer de her ne kadar eski dönemde olduğu oranda olmasa da Taliban'a

bağlı bazı gruplar tarafından keyfi uygulamalar kendisini göstermiştir.

Öte yandan Taliban yönetiminin karşısındaki en önemli güvenlik sorunları Ulusal Direniş Cephesi (National Resistance Front, NRF) ve IŞİD-Horasan'dan (ISIS-Khrosan) gelen saldırılar olmuştur. NRF Taliban için büyük bir tehdit pozisyonunda olmasa da IŞİD-H'nin, son ABD askerlerinin ülkeyi terk ettiği gün gerçekleştirdiği büyük saldırı başta olmak üzere yıl içerisinde birçok terör eylemi gerçekleştirmesi Taliban yönetimini zor durumda bırakmış ve güvenlik zafiyetlerinin görünür olmasına neden olmuştur. IŞİD-H saldırıları bir kenara koyulursa Taliban'ın ülkenin iç güvenliğini, özellikle sivililerin gündelik hayatta karşılaştıkları gasp, hırsızlık ve benzeri sorunları önemli ölçüde çözdüğü değerlendirilebilir. Bununla birlikte devlet kademelerinde Taliban'ın hızlı bir şekilde kadrolaştığı, buna bağlı olarak Peştunların devletin yeni yüzü olduğu unutulmamalıdır. Peştun ağırlıklı bir kadro olan Taliban'ın devlet kademelerinde Peştunlara öncelik vermesi beklenmekle beraber artan güvenliğin aksi yönünde azınlıkların devlette temsiliyetinin zayıflaması ise Taliban'a yönelik eleştiriler arasında yer almıştır.

ABD ve Batılı müttefikleri nezdinde Taliban'ın meşruiyet bulamaması normal değerlendirilse de bölgede nüfuzunu artırmak isteyen Rusya ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Afganistan'a özel ilgi gösteren Çin gibi Batı karşıtı küresel aktörlerin Taliban'la yakın ilişki kurma ihtimali de yeterince gerçekleşmemiştir.

DIŞ SİYASETTE TALİBAN

Taliban, iç güvenliğin önemli ölçüde temininin ardından öncelikli hedeflerinden birisi olarak ikili ilişkiler ve uluslararası örgütler nezdinde resmî olarak tanınma sağlamaya odaklanmıştır. İktidarı ele geçirdiği ilk günlerde Afganistan'ın terör örgütleri için bir barınak olmayacağı, tüm ülkelerle resmî ikili ve çok taraflı ilişkiler kurmayı istediklerini açıklayan Taliban, ilk etapta IŞİD-H ile mücadelesi nedeniyle terörle mücadele ettiği yönünde bir algı oluşturmaya rağmen bu konuda yeterli adımlar atamamıştır. Özellikle ABD Başkanı Joe Biden'ın yaptığı açıklama ile el-Kaide lideri ez-Zevahiri'nin 31 Temmuz 2022'de Afganistan'da öldürüldüğü haberi Taliban'ın terörle mücadeleye ilişkin iddialarını boşa çıkaran bir gelişme olmuştur. Doha Anlaşması ile terör örgütlerine ülkede izin verilmeyeceğinin teminatını veren Taliban'ın, el-Kaide liderini ülkeden çıkarmamış olması, hatta ez-Zevahiri'nin ülkenin başkenti Kabil'de yaşıyor olması başta ABD olmak üzere küresel arenada Taliban'ın

resmî olarak tanınması ihtimalini daha da azaltmış görünmektedir. Dahası Taliban'ın ABD'nin saldırısını kınaması, ez-Zevahiri'nin Afganistan'da bulunuyor olmasıyla bir ilişkilerinin olmadığını açıklaması ve ABD'yi Doha Anlaşması'nı ihlal etmekle suçlaması Taliban aleyhine gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. ABD ve Batılı müttefikleri nezdinde Taliban'ın meşruiyet bulamaması normal değerlendirilse de bölgede nüfuzunu artırmak isteyen Rusya ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Afganistan'a özel ilgi gösteren Çin gibi Batı karşıtı küresel aktörlerin Taliban'la yakın ilişki kurma ihtimali de yeterince gerçekleşmemiştir. Bugün itibarıyla dünya genelinde Taliban'ı resmî olarak tanıyan hiçbir hükümet bulunmamaktadır.

Taliban'ın bir yıllık iktidarındaki diğer temel önceliği dış ekonomik kaynakların yeniden sağlanması olmuş ancak bu hedefine çok sınırlı düzey dışında ulaşamamıştır. Taliban'ın yönetime gelmesinin hemen ardından başta ABD olmak üzere birçok ülke Afganistan'a olan yardımlarını kestğini duyurmuş, bu tutum uluslararası örgütlere de büyük ölçüde yansımıştır. Örneğin ABD, Afganistan'ın ABD'deki 7 milyar dolar düzeyindeki mal varlıklarını dondurmuş, ABD-Taliban arasındaki sık görüşmelerde dondurulan mal varlıklarının yarısının serbest bırakılması pazarlık konusu olarak gündeme gelmiş ancak ez-Zevahiri'nin Kabil'de öldürülmesinin ardından Biden yönetimi mal varlıklarının serbest bırakılması tutumundan vazgeçmiştir. Diğer ülkeler ve uluslararası

örgütler incelendiğinde de çok sınırlı insani yardım dışında önemli ölçüde Afganistan'a yapılan ekonomik yardımların kesildiği veya kısıldığı gözlemlenmekte, aradan geçen bir yıllık süreçte Taliban'ın tüm çabalarına rağmen istediği sonuçları alamadığı görülmektedir.

Öte yandan Taliban, geçen bir yıllık süreçte uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, hükümetler gibi birçok aktörden yoğun eleştiriler almıştır. Taliban'ın özellikle taşra yapılanmalarında yaşanan keyfi gözaltılar, yargısız infazlar, işkence ve diğer sert uygulamalarına karşı Taliban yönetiminin geniş kayıtsızlık politikası dikkat çekmiştir. Taliban döneminde yüzlerce kişinin Taliban direnişine karşı durduğu iddiasıyla

gözaltına alındığı, gözaltından çıkan kişilerin vücutlarında işkence izlerine rastlandığı, önemli bir kısmının ise kayıp statüsünde olduğu sıradanlaşan hadiseler olarak raporlara yansımıştır. Taliban yönetimindeki Afganistan'daki diğer sorun ise zorunlu yerinden edilmeler olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, Haziran 2022 itibarıyla 820 bin dolaylarında kişinin Taliban yönetiminin uygulamaları ve/veya Taliban ve direnişçi gruplar arasındaki çatışmaların sonucu olarak yer değiştirmek zorunda kaldığı görülmüştür. Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International) yayımladığı raporlar başta olmak üzere birçok rapora yansıyan Taliban'ın açıkça insan haklarını ihlal ettiği birçok olay Taliban aleyhine kayıtlara geçmiştir. Diğer bir açıdan Taliban, sağlık ve eğitim başta olmak üzere kadınların kamusal alandaki varlıklarını azalttığı yönünde yoğun eleştiri almaktadır. Örneğin, kız çocuklarının eğitimi konusunda Taliban her ne kadar kısıtlama veya engelleme olmaya çağına dair söz vermiş olsa da uygulamaların verilen sözlerle uyumlu olmadığı görülmektedir. Taliban, ülkenin kontrolünü ele geçirmesinin ardından kapanan eğitim kurumlarını 17 Eylül 2021 tarihinde yeniden açmış ancak altıncı sınıfın üzerindeki kız öğrencilerin okula devam etmesi engellenmiştir. Gerekçe olarak yeteri kadar kadın öğretmenin olmamasını gösteren Taliban başlangıçta geçici bir uygulama olarak duyurduğu bu tutumu aradan geçen sürede kalıcı hâle getirmiştir. Dolayısıyla son bir yıllık süreçte verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle Taliban, yoğun eleştirilere maruz kal-

mış ve bu eleştiriler uluslararası platformlarda raporlanarak kayıtlara geçirilmiştir.

Hiçbir hükümet tarafından tanınmayan Taliban'ın kendisine getirilen eleştirilere yönelik yapıcı tavır takınmadığı, giderek içe kapanık yapıya doğru evrildiği, önümüzdeki süreçte önemli küresel ve bölgesel dönüşümlerin yaşanmadığı takdirde Afganistan'ın daha fazla izole olma yolunda ilerlediği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Taliban yönetimindeki Afganistan'da geçen bir yılın ardından ülkenin görece siyasi olarak ve güvenlik açısından istikrar sağladığı değerlendirilse de ekonomik kaynakların önemli ölçüde azalmasına ve Taliban mensuplarının sert uygulamalarına bağlı olarak sosyo-ekonomik durumun son derece kırılgan hâl aldığı, bu durumun dış göçü artırdığı ve Afganistan'dan göçün bölgesel niteliğinin genişlediği tespit edilmektedir. Öte yandan hiçbir hükümet tarafından tanınmayan Taliban'ın kendisine getirilen eleştirilere yönelik yapıcı tavır takınmadığı, giderek içe kapanık yapıya doğru evrildiği, önümüzdeki süreçte önemli küresel ve bölgesel dönüşümlerin yaşanmadığı takdirde Afganistan'ın daha fazla izole olma yolunda ilerlediği değerlendirilmektedir. ■